MATERIAŁY I INFORMACJE

Radosław Flisiuk, Beata Stoczyńska

STOWARZYSZENIE NARODÓW AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ (ASEAN) – POCZĄTKI, CELE, STRUKTURA I DROGA KU INTEGRACJI

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) uważanie jest za najbardziej zintegrowaną instytucję regionalną w Azji. Proces jej tworzenia zaczął się stosunkowo wcześniej, już na początku lat 60. Organizacją regionalną poprzedzającą ASEAN było Stowarzyszenie Azji Południowo-Wschodniej (ASA), które w 1961 r. utworzyły Filipiny, Malesja i Tajlandia. Deklaracja założycielska ASEAN została podpisana w Bangkoku **8 sierpnia 1967 r.** przez Filipiny, Malesję, Tajlandię, Indonezję i Singapur. **Karta ASEAN** – podstawowy dokument stowarzyszenia – została zatwierdzona po 40 latach istnienia organizacji, podczas 13. szczytu ASEAN w listopadzie 2007 r. Do ASEAN należy obecnie **10 państw członkowskich**¹:

1. **Filipiny** – kraj założycielski,
2. **Indonezja** – kraj założycielski,
3. **Malesja** – kraj założycielski,

¹ **Kraje oficjalnie kandydujące** do pełnego członkostwa w ASEAN to **Papua-Nowa Gwinea** (status obserwatora ASEAN od 1976 r., aplikacji członkowskiej towarzyszą jednak poważne kontrowersje, m.in. dotyczące położenia Papui-Nowej Gwinei poza regionem Azji Południowo-Wschodniej oraz poziomu stabilności i praworządności w tym kraju, czego konsekwencją jest bardzo odległa perspektywa przystąpienia) oraz **Timor Wschodni** (aplikacja członkowska złożona w 2011 r. przy poparciu Indonezji, jednak mimo postępów w Timorze Wschodnim perspektywa procesu akcesyjnego nie jest jasna ze względu na zastrzeżenia części członków ASEAN akcentujących dysproporcje w poziomie rozwoju gospodarczego między Timorem Wschodnim i państwami ASEAN).

4. **Singapur** – kraj założycielski,
5. **Tajlandia** – kraj założycielski,
6. **Brunei** – od 1984 r.,
7. **Wietnam** – od 1995 r.,
8. **Laos** – od 1997 r.,
9. **Mjanma** – od 1997 r.,
10. **Kambodża** – od 1999 r.

Zgodnie z art. 31 Karty ASEAN **przewodnictwo w organizacji** zmienia się rotacyjnie według alfabetycznej kolejności państw członkowskich. W 2016 r. krajem przewodniczącym ASEAN jest **Laos**, w 2015 r. funkcję tę pełniła Malezja, w 2017 r. zaś obejmą ją Filipiny. Przewodniczący ASEAN jest gospodarzem szczytów stowarzyszenia w danym roku i przewodniczy obradom wszystkich organów ASEAN.

Sekretariat ASEAN znajduje się w **Dżakarcie**, a obecnym **sekretarzem generalnym** jest **Le Luong Minh** z Wietnamu (kadencja 2013–2017). Do najważniejszych **celów ASEAN** należą m.in.:

- przyspieszenie wzrostu gospodarczego, postępu społecznego i rozwoju kulturalnego;
- promowanie pokoju i stabilności;
- promowanie współpracy w zakresie wspólnych interesów ekonomicznych, społecznych, kulturalnych, technicznych, naukowych oraz administracyjnych;
- udzielanie wzajemnej pomocy w formie szkoleń i badań, wymiany doświadczeń w dziedzinie edukacji, nowoczesnych technologii i administracji;
- współpraca na rzecz usprawnienia rolnictwa i przemysłu, zwiększenia udziału w handlu międzynarodowym i polepszenia standardów życia mieszkańców regionu.

Wybrane wskaźniki w ASEAN (ogółem)

Wskaźniki	jednostka miary	2011	2012	2013	2014
Powierzchnia	km ²	4 435 674	4 435 617	4 435 618	4 435 618
Ludność	tysiąc	598 926	606 856	614 741	622 250
PKB w cenach bieżących	mln dol.	2 210 915	2 343 196	2 409 216	2 573 589
Wzrost PKB	%	4,9	6,0	5,3	4,7
PKB <i>per capita</i> w cenach bieżących	dol.	3 691	3 861	3 919	4 136
Handel zagraniczny	mln dol.	2 388 444	2 476 427	2 511 517	2 528 917
Eksport	mln dol.	1 242 199	1 254 581	1 271 128	1 292 634
Import	mln dol.	1 146 245	1 221 847	1 240 388	1 236 284

Wskaźniki	jednostka miary	2011	2012	2013	2014
Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych	mln dol.	95 838	115 453	117 687	136 181
Liczba turystów odwiedzających	tysiąc	81 229	89 225	101 055	105 083

Źródło: *ASEANstats*, Sekretariat ASEAN (dane z sierpnia 2015 r.).

ASEAN opiera działalność na poniższych **zasadach**:

- poszanowanie niezależności, równości, integralności terytorialnej;
- prawo każdego państwa członkowskiego do prowadzenia polityki wewnętrznej wolnej od zewnętrznych wpływów, nacisku i przymusu;
- efektywna współpraca między państwami członkowskimi;
- rozwiązywanie różnic i sporów za pomocą środków pokojowych.

Charakterystycznym dla ASEAN podejściem jest tzw. *ASEAN Way*, oparte na wymienionych zasadach i normach kulturowych Azji Południowo-Wschodniej, z akcentem na nieformalny i osobisty styl funkcjonowania oraz podejmowania decyzji, nieustanne dążenie do kompromisu, porozumienia i konsultacyjnego wypracowywania rozwiązań. Z jednej strony *ASEAN Way* zapewnia harmonijny, bezkonfliktowy rozwój współpracy w ramach stowarzyszenia, z drugiej – bywa krytykowana jako sprowadzanie do najniższego wspólnego mianownika, długotrwałych deliberacji i braku zdecydowanego działania.

Organy ASEAN:

- **Szczyt ASEAN** – dwukrotne w ciągu roku spotkanie szefów państw i rządów;
- **Rada Koordynacyjna ASEAN** – dwukrotne w ciągu roku spotkanie ministrów spraw zagranicznych;
- **Rady Wspólnot ASEAN** – obejmują trzy obszary wspólnotowe ASEAN: polityczny i bezpieczeństwa, ekonomiczny oraz społeczno-kulturalny, spotykają się co najmniej dwa razy do roku i nadzorują prace **sektorowych ciał ministerialnych ASEAN** w ramach trzech wyżej wymienionych wspólnot;
- **Sekretarz generalny ASEAN** – wybierany na pięcioletnią, jednorazową kadencję podczas szczytów ASEAN, nadzoruje wprowadzanie ustaleń ASEAN i reprezentuje organizację, stoi wraz z **czterema zastępcami** na czele **Sekretariatu ASEAN**;
- **Komisja Stałych Przedstawicieli przy ASEAN** – obraduje w Dżakarcie i umożliwia stały przepływ informacji;
- **Narodowe Sekretariaty ASEAN** – działają w każdym kraju członkowskim ASEAN;

- **Międzyrządowa Komisja ASEAN do spraw praw człowieka** – powołana w 2009 r., zgodnie z art. 14 Karty ASEAN;
- **Fundacja ASEAN** – wspiera sekretarza generalnego w promocji ASEAN.

Integracja ekonomiczna

Po podpisaniu umowy o unii celnej (*Common Effective Preferential Tariff*, CEPT) oraz umowy w sprawie strefy wolnego handlu (*ASEAN Free Trade Area*, AFTA) w 1992 r. rozpoczęto prace nad utworzeniem **Wspólnoty Ekonomicznej ASEAN** (*ASEAN Economic Community*, AEC), które formalnie zakończyły się 31 grudnia 2015 r. Docelowo AEC będzie się opierać na wspólnym rynku, konkurencyjnej gospodarce regionalnej i rozwoju ekonomicznym.

AEC jest kluczową częścią szerszego projektu budowy tzw. **Wspólnoty ASEAN** (*ASEAN Community*, AC), który poza częścią gospodarczą zawiera również pozostałe filary: polityczny i bezpieczeństwa (APSC) oraz społeczno-kulturalny (ASCC). Mimo pewnych podobieństw założeń AEC do Unii Europejskiej przywódcy krajów ASEAN jednogłośnie odżegnują się od wszelkich porównań, akcentując odmienną specyfikę obu regionów, ich państw członkowskich, a także uwarunkowania historyczne.

O sile ugrupowania ASEAN stanowią nie tylko kraje najbogatsze, takie jak Singapur czy Malezja, będące coraz ważniejszymi centrami finansowymi i logistycznymi, ale też państwa o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, jak Kambodża, Laos, Mjanma czy Wietnam, które oferują tanią siłę roboczą i skłaniają wiele firm do przenoszenia produkcji na ich rynek.

Nierównomierny rozwój gospodarczy krajów ASEAN jest istotną cechą ugrupowania. Dochód narodowy brutto liczony parytetem siły nabywczej wynosi w Singapurze ponad 80 tys. dol. na mieszkańca, a w Kambodży niewiele ponad 3 tys. dol. Podobne różnice dotyczą wydajności pracy czy napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Udział poszczególnych krajów w międzynarodowej wymianie handlowej jest również zróżnicowany. Najbardziej otwartą gospodarką regionu jest Singapur, gdzie stosunek handlu do PKB wynosi ponad 250%, w przypadku Kambodży, Malezji i Tajlandii zaś ten wskaźnik wynosi poniżej 150%, a w Brunei i Laosie poniżej 100%. W ostatnich latach następuje wzrost znaczenia Chin w handlu z państwami ASEAN, a zmniejsza się udział USA, UE i Japonii. Analiza przepływów wskazuje na to, że państwa ASEAN importują surowce do produkcji i półprodukty z Chin, a eksportują gotowe produkty do USA i UE.

Wybrane wskaźniki w poszczególnych krajach ASEAN

Wskaźnik	Powierzchnia	ludność (2014)	PKB w cenach bieżących (2014)	Wzrost PKB (2006– –2013)	PKB per capita w cenach bieżących (2014)	Handel zagraniczny (2014)	Napływ BIZ (2003– –2013)
Jednostka miary	km ²	tysiąc	mln dol.	%	dol.	mln dol.	mln dol.
Brunei	5 769	413	17 108	0,2	41 424	14 180	8 796
Kambodża	181 035	15 184	16 771	6,4	1 105	29 654	7 808
Indonezja	1 860 360	252 164	983 571	6,0	3 901	354 471	106 266
Laos	236 800	6 809	11 777	9,3	1 730	5 388	2 642
Malezja	330 290	30 261	326 364	4,6	10 784	443 079	77 279
Mjanma	676 577	51 486	65 785	6,8	1 278	27 256	12 142
Filipiny	300 000	101 174	284 910	5,3	2 816	129 566	22 147
Singapur	716,1	5 469	307 872	5,3	56 287	776 016	401 002
Tajlandia	513 120	68 657	373 225	3,2	5 436	455 525	89 999
Wietnam	330 951	90 630	186 224	5,9	2 055	293 777	64 060

Źródło: ASEAN Statistics, Sekretariat ASEAN.

Stosunki zewnętrzne

Ważnym elementem współpracy ASEAN z partnerami jest forum **ASEAN+3**. Współpraca w tej formule rozpoczęła się w grudniu 1997 r. nieformalnym spotkaniem przywódców państw ASEAN, **Chińskiej Republiki Ludowej, Republiki Korei i Japonii**. Proces ten został zinstytucjonalizowany w 1999 r. wydaniem Wspólnego oświadczenia w sprawie współpracy w Azji Wschodniej. Państwa ASEAN+3 regularnie odbywają spotkania i konsultacje w ramach szczytów, spotkań ministerialnych, spotkań wyższych urzędników i eksperckich.

Ponadto ASEAN nawiązało współpracę w formule **ASEAN+1** z następującymi krajami: **Australią** (od 1974 r.), **Nową Zelandią** (od 1975 r., pierwszy szczyt w 1977 r.), **Japonią** (formalnie od 1977 r.), **Kanadą** (pierwsze nieformalne spotkanie w 1977 r., formalizacja w 1981 r.), **USA** (wrzesień 1977 r.), **Unią Europejską** (formalnie od 1980 r.), **Republiką Korei** (współpraca sektorowa od 1989 r., pełny dialog od 1991 r., pierwszy szczyt w 1997 r.), **Chinami** (kontakty od 1991 r., oficjalny dialog otwarty w 1996 r.), **Indiami** (od 1995 r., pierwszy szczyt w 2002 r.), **Rosją** (od 1996 r.) i **Pakistanem** (w 1997 r. nawiązano współpracę sektorową).

Weszły również w życie **porozumienia o wolnym handlu** pomiędzy ASEAN a Republiką Korei (2006), Japonią (2008), Australią (2010), Nową Zelandią (2010), Chinami (2010) i Indiami (2010). Przewiduje się, że wdrożenie tych porozumień w przypadku mniej rozwiniętych krajów ASEAN (Kambodża, Laos, Mjanma, Wietnam) zakończy się w latach 2018–2021.

Relacje UE–ASEAN

Stosunki bilateralne Unii Europejskiej i ASEAN zostały nawiązane w 1977 r. Pierwsze spotkanie ministrów spraw zagranicznych odbyło się w 1978 r. Formalny dialog polityczny regionów trwa od 1980 r., czyli od zawarcia Porozumienia o współpracy między Europejską Wspólnotą Gospodarczą a ówczesnymi członkami ASEAN. UE uczestniczy w licznych spotkaniach konsultacyjnych z ASEAN, takich jak: Forum Regionalne ASEAN (*ASEAN Regional Forum*, ARF), spotkania ministerialne ASEAN–UE (*ASEAN–EU Ministerial Meetings*, AEMM), spotkania ministrów gospodarki ASEAN–UE, spotkania wyższych urzędników ASEAN–UE. Po stronie ASEAN co trzy lata zmienia się **koordynator do spraw relacji z UE**. W połowie 2015 r. funkcję tę objęła **Tajlandia**, która przejęła ją od Wietnamu.

Relacje gospodarcze

Dynamiczny wzrost gospodarczy krajów zrzeszonych w ASEAN sprawił, że region ten stał się **ważnym partnerem gospodarczym UE**. ASEAN jest trzecim największym partnerem handlowym UE na świecie (po USA i Chinach). W 2015 r. do krajów ASEAN trafiło prawie 5% eksportu UE, a import z krajów ASEAN stanowił prawie 7% unijnego importu. UE jest największym inwestorem zagranicznym w ASEAN, odpowiadając za ponad 20% wszystkich inwestycji napływających do Azji Południowo-Wschodniej. Zacieśnieniu stosunków gospodarczych między tymi ugrupowaniami miało służyć porozumienie o wolnym handlu, jednak negocjacje FTA UE–ASEAN zawieszono w 2009 r. i **rozpoczęto negocjacje porozumień bilateralnych o wolnym handlu**. Przyczyną było rozczarowanie UE związane z brakiem możliwości wypracowania porozumienia regionalnego w gronie tak zróżnicowanych gospodarek. Singapur był pierwszym państwem ASEAN, które zakończyło z UE negocjacje dwustronnej umowy o wolnym handlu (październik 2014 r.), jednak FTA nie weszła jeszcze w życie. Negocjacje FTA z Wietnamem zakończyły się w grudniu 2015 r., obecnie trwa przegląd prawny tekstu umowy. Ponadto w 2013 r. odbyła się I runda rozmów o FTA z Tajlandią, ale zawieszono je w czerwcu 2014 r. po zamachu stanu w Bangkoku. W 2010 r. rozpoczęto negocjacje Umowy o Partnerstwie i Współpracy oraz FTA z Malezją. W listopadzie 2015 r. podjęto decyzję o otwarciu negocjacji o FTA z Filipinami. Trwa także dyskusja nad możliwością utworzenia w przyszłości strefy wolnego handlu poprzez podpisanie Kompleksowej Umowy o Partnerstwie (CEPA) z Indonezją.

Relacje polityczne

W czerwcu 2015 r. **Rada UE przyjęła konkluzje w sprawie relacji UE z ASEAN**. Najważniejsze zapisy dotyczą:

- zacieśnienia stosunków z ASEAN, które jest głównym czynnikiem stabilności w regionie Azji i Pacyfiku;
- **przejęcia do strategicznego partnerstwa UE–ASEAN** poprzez strategiczną obecność UE w tym regionie, m.in. zaangażowanie UE w Szczyt Azji Wschodniej (*East Asia Summit*, EAS).

Rada z aprobatą odniosła się też do wspólnego komunikatu wysokiej przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz Komisji Europejskiej z maja 2015 r. zatytułowanego *UE i ASEAN: partnerstwo o strategicznym celu*.

Podczas **spotkania wyższych urzędników (SOM) UE i ASEAN** w Brukseli w lipcu 2015 r. podkreślono konieczność rozpoczęcia prac nad „mapą drogową”, która określi plan działań na najbliższe lata, w celu konsolidacji partnerstwa. UE przypominała o swych aspiracjach dotyczących członkostwa w EAS, które byłoby naturalnym wyrazem zacieśniania współpracy między regionami i odpowiedzią na rosnące wszechstronne zaangażowanie UE w regionie, w tym w dziedzinie bezpieczeństwa. Omówiono obszary współpracy UE–ASEAN: bezpieczeństwo morskie, zagrożenie terroryzmem, zarządzanie kryzysowe, ochronę praw człowieka, mediacje, kwestie energetyczne, *connectivity* i zmiany klimatyczne. Szczególny nacisk położono na współdziałanie w zakresie zwalczania nielegalnej imigracji, handlu i przemytu ludzi.

W lutym 2016 r. w Brukseli odbyło się robocze spotkanie przedstawicieli UE i Tajlandii. Wśród omówionych tematów znalazły się oczekiwania obu stron co do dalszego kształtu współpracy i jej wzmacniania w kierunku strategicznego partnerstwa UE–ASEAN. Omówiono przygotowania do kolejnego **spotkania ministerialnego UE–ASEAN**, które w wyniku obustronnych konsultacji zaplanowano na **październik 2016 r.** w Tajlandii. Na spotkaniu przewidziane było przyjęcie dokumentów końcowych w formie krótkiego dokumentu politycznego i załączonego planu działania (uaktualniającego plan działania z Brunei, który wygaśnie w 2017 r.). Trwają ponadto przygotowania do obchodów **40. rocznicy relacji UE–ASEAN w 2017 r.**

Relacje Polski z ASEAN

Relacje Polski z regionem Azji Południowo-Wschodniej są prowadzone dwutorowo. Po pierwsze, z poszczególnymi krajami na zasadach dwustronnych, po drugie, z ASEAN jako stowarzyszeniem.

Polska sukcesywnie rozwija **współpracę gospodarczą z państwami ASEAN**. Głównymi partnerami handlowymi Polski w 2015 r. były Singapur, Wietnam i Malezja. Wartość eksportu do całego regionu w 2015 r. wyniosła 1,6 mld dol., a importu 5,3 mld dol. Należy podkreślić, że z niektórymi krajami wymiana handlowa rozwija się szczególnie dynamicznie, np. w 2015 r. w stosunku do roku poprzedniego zanotowano rekordową dynamikę eksportu do Mjanmy (526%). Bardzo dobra była też dynamika eksportu na Filipiny (189%). Dla Polski najbardziej perspektywicznymi obszarami współpracy w państwach ASEAN może być sprzedaż uzbrojenia, sektor wydobywczy, sprzedaż wyrobów rolno-spożywczych oraz usługi transportowe. Poza tradycyjnymi sektorami coraz większe znaczenie ma współpraca

w obszarze turystyki lub edukacji. Istnieje także potencjał inwestycyjny ASEAN w obszarze infrastruktury.

Wymiana handlowa Polski z krajami ASEAN w 2015 r. (mln dol.)

Państwo	Eksport	Import	Obroty	Saldo
Brunei	0,6	0,1	0,6	0,5
Kambodża	10,2	244,3	254,5	– 234,1
Filipiny	60,4	288	348,4	– 227,6
Indonezja	105,8	679,6	785,4	– 573,7
Laos	0,6	4	4,5	- 3,4
Malezja	180	965,1	1145,1	– 785
Mjanma	28,3	31,2	59,5	– 2,8
Singapur	870,2	1026,2	1896,4	– 155,9
Tajlandia	136,2	736,6	872,7	– 600,4
Wietnam	224,4	1283,2	1747,5	– 1298,7
RAZEM	1616,7	5258,3	7114,6	– 3881,1

Źródło: Insigos.

Relacje Polski z krajami Azji Południowo-Wschodniej rozwijają się także w wymiarze wielostronnym, tj. z ASEAN jako stowarzyszeniem. 13 listopada 2012 r. ambasador RP w Dżakarcie złożył listy uwierzytelniające u sekretarza generalnego ASEAN. Polska została **akredytowana przy ASEAN** jako 23. państwo członkowskie UE.

Polska ponadto regularnie uczestniczy w **spotkaniach ministerialnych UE–ASEAN**, o czym świadczy zestawienie aktywności naszego kraju w ostatnich latach.

17. spotkanie ministerialne UE–ASEAN, 27–29 maja 2009 r. w Phnom Penh.

Delegacji RP przewodniczył podsekretarz stanu w MSZ, który zabrał głos w punktach agendy dotyczących stabilności gospodarczej i finansowej na świecie oraz zmian klimatycznych i ochrony środowiska.

18. spotkanie ministerialne UE–ASEAN, 26 maja 2010 r. w Madrycie.

Delegacji RP przewodniczył podsekretarz stanu w MSZ, który zabrał głos w punkcie agendy dotyczącym światowego kryzysu gospodarczego i jego następstw. Przedstawił proces wychodzenia z kryzysu światowej gospodarki, wskazując na duże zróżnicowanie skali kryzysu i perspektyw ożywienia gospodarczego zarówno na świecie, jak i w UE. Wskazał na relatywnie dobre wyniki polskiej gospodarki, która jako jedyna w UE odnotowała wzrost w 2009 r.

19. spotkanie ministerialne UE–ASEAN, 26–27 kwietnia 2012 r. w Brunei Darussalam.

Delegacji RP przewodniczył podsekretarz stanu w MSZ. Spotkanie pokazało, że chociaż UE i ASEAN są zainteresowane dalszym poszerzaniem relacji o nowe obszary, napotykają jednak istotne różnice w podejściu do wielu kwestii delikatnych, co wynika ze złożonych uwarunkowań politycznych i społecznych w poszczególnych państwach członkowskich (np. kwestie wolności wypowiedzi *online*).

20. spotkanie ministerialne UE–ASEAN 23 lipca 2014 r. w Brukseli.

Delegacji RP przewodniczył minister spraw zagranicznych, który wezwał do pełnego wykorzystania potencjału partnerstwa strategicznego UE–ASEAN, zarówno w kwestiach polityki i bezpieczeństwa, jak i w sferze gospodarki oraz handlu. Podkreślił współzależność żywotnych interesów UE i ASEAN w zapewnieniu bezpieczeństwa i stabilności w obu regionach. Udział ministra w spotkaniu zaakcentował zwiększone znaczenie Azji Południowo-Wschodniej w polskiej polityce zagranicznej i został dostrzeżony przez partnerów z Azji.

Kolejne 21. spotkanie ministrów spraw zagranicznych UE–ASEAN odbyło się w październiku 2016 r. w Tajlandii.